

Ressam (1941)

GADEL KUTUY (1903 – 1945)

GENEL BAKIŞ

Yazar Gadel Kutuy 28 Kasım 1903 yılında Rus İmparatorluğu'nun Saratov eyaletinde dünyaya gelmiştir. Yazar, şair, dramaturg, gazeteci ve asker olan Kutuy, subay olarak Kızıl Ordu'da hayatını kaybettiği 1945 yılına kadar görev yapmıştır. 1920'li yıllar Kutuy'un edebiyat ile tanıştığı ilk yıllar olmuştur. İlk şiirleri *Bizim Yolumuz* adlı dergide yayımlanan Kutuy'un edebî üslubu onu Tatar şairler arasında öne çıkarmıştır. Vladimir Mayakovsky'den önemli ölçüde etkilenen Kutuy fütürizm çerçevesinde şiirler kaleme almış ve *Yirminci Zırhlı Araç*, *Ekim*, *İşçi Şair*, *Demirçiçekler* gibi şiirlerinin imgelerinde devrimci-romantizm ve toplumsal konuları yansıtmıştır. 1930'lu yıllar onun için edebiyat alanında bambaşka bir boyut kazanmıştır. *Sultan'ın Bir Günü*, *Cevap* gibi düzyazı eserlerinin yanında *Gönderilmemiş Mektuplar* adlı ünlü povestini bu yıllarda yayımlamıştır. *Gönderilmemiş Mektuplar* Tatar toplumu tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmış ve eser 2017 yılında filme uyarlanarak sinemadaki yerini almıştır. 1940'lı yıllar Kutuy için muharebe meydanlarında geçmiştir. Kızıl Ordu'ya gönüllü olarak katılan bu güçlü kalem artık eline tüfek almıştır ancak edebî eserler üretmeyi de ihmal etmemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında *Biz Stalingradçılar*, *Şimşek*, *Hançer* ve *Hasret* gibi düzyazı eserlerini cephede görev yaparken yayımlamıştır. Kutuy'un Tatar toplumunda önemli bir yere sahip olan bir diğer eseri ise 1944 yılında *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanan romanı *Rüstem'in Maceraları* olmuştur. 1944 yılında yayımlandıktan sonra birçok kez baskısı yapılan *Rüstem'in Maceraları* en son 2019 yılında Tataristan Kitap Neşriyatı tarafından yayımlanmıştır. Sosyalist gerçekçilik akımı ve fütürizmin güçlü temsilcilerinden olan Kutuy kısa yaşamında kalemiyle büyük yankı uyandırmayı başarmıştır. Kızıl Ordu'nun bir subayı olarak görev yaptığı 1945 yılında Polonya'nın Zgierz bölgesinde hayatını kaybetmiştir.

Eser Gadel Kutuy'un *Ressam* (1941) adlı eseri henüz İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında *Sovyet Edebiyatı* dergisinde yayımlanmıştır. Eser, eşinin yardımı olmadan ayakta kalmasını dahi zor giyebilen Maks Latis adında ünlü bir ressamın savaşın yıkıcı ve trajik atmosferinde başından geçenleri konu alır. İkinci Dünya Savaşı döneminde Tatar savaş edebiyatının ilk örneklerinden olan eser, baş kişinin karakter gelişimiyle güçlü ve irade sahibi bir partizan hâline gelmesini işlerken aynı zamanda Sovyet dönemi propaganda faaliyetleri sonucu ortaya çıkan düşman imgesini de ustaca yansıtmaktadır. Gadel Kutuy'un pek bilinmeyen eserlerinden biri olan *Ressam* savaş edebiyatı severlerine etkileyici bir yaşam öyküsü sunmaktadır.

ÖZET

Savaşın başlangıcından sonra düşmanın eline geçen şehir boşaltılmaya başlanır. Ressam Maks Latis de ailesi ile şehri boşaltanlar arasındadır. Latis, birbirinden değerli tablolarını aldıktan sonra kendisi ve ailesi için tahsis edilen özel araca binmek üzereyken evinin karşısındaki binaya bir bomba isabet eder. Yalnız başına temel ihtiyaçlarını dahi zor giderebilen bir insan olan Maks Latis karşılaştığı bu trajedi karşısında kayıtsız kalamayarak ailesini onsuz gitmeye ikna eder ve alevler içindeki binaya yardıma koşar. Maks Latis o geceyi evinde yalnız geçirirken kendi kızının da dünyaya gözlerini açtığı alevler içindeki o binayı düşünmeye başlar. Maks Latis yaşadığı bu trajediyle o gece ve sonraki gün hiç durmadan yeni tablosu üzerinde çalışır. Tablosunu bitirdiğinde artık şehre düşman askerleri ayak basmıştır. Maks Latis hayatının en zor kararlarından birini vererek tablolarıyla dolu olan evini yaktıktan sonra şehirden kaçır. Bir süre sonra ormanda elinde "Hitler'e lanet olsun" yazılı bir tablo ile bulunur. Maks Latis'in tablosu insanlığın yaşadığı en büyük trajediyi yansıtan ünlü bir tablo hâline gelerek müzelerde sergilenmeye başlar. Maks Latis'in hayatıysa ormandaki partizanlara katılmasıyla değişir. Latis artık ailesini ve tablolarını geride bırakan sıradan bir ressamın aksine iyi eğitim alan bir keskin nişancıya dönüşmüştür.

OLAY ÖRGÜSÜ

Ayrılış Savaşın başlamasıyla yaşam alanları da bombalanmaya başlamıştır. Şehir sakinleri birer birer şehirden ayrılmaktadır. Maks Latis de ailesi ile şehirden ayrılanların arasındadır. Onun için özel bir araç tahsis edilmiştir. Maks Latis ayrılış için son tablolarını da araca yüklemiştir. O sırada karşısındaki bir doğum hastanesi bombalanır. Yaşadığı bu büyük trajediye dayanamayan Maks Latis o anda hayatının en büyük kararlarından birini vererek eşine kendisinin onlarla gidemeyeceğini söyler. Eşinin tüm ısrarlarına rağmen Latis araca binmez ve ailesiyle vedalaşarak onları yolcu eder. Ardından hemen bombalanan hastaneye yardım edebilmek için koşar.

Son Tablo Yoğun bir gecenin ardından evine dönen Latis artık tek başınadır. Pencerenin kenarına gelerek artık döküntüleri kalan hastaneye bakmaya başlar. Maks Latis'in anıları birer birer gözlerinin önünden geçer. Onun kızı da bu hastanede dünyaya gelmiştir. Latis için kızının dünyaya geldiğinde çıkardığı o ilk ses bir senfoni besteleyecek kadar değerlidir ancak artık hastane bombalanmış ve içindeki insanlar hayatını kaybetmiştir. Maks Latis bu yoğun trajik duygular içinde boyalarını alarak tablosunu boyamaya başlar. O gün bütün gece ve ertesi gün öğlenden sonraya kadar durmadan çalışır. Çalışırken bir ara dalgınlıkla eşinden bir bardak çay ister ancak ailesinin artık kendiyile olmadığını anlar. Durağan ve sıradan bir hayat süren Latis için hayat bunaltıcı ve zor bir alana dönüşmüştür. Nihayet tabloyu bitiren Latis, bu son tablosuna en değerli varlığını gibi bakmaya başlar ve onu nereye saklayacağını bilemeden bir süre tereddüt eder. Ardından tabloyu eski bir bez parçasıyla örterek gizler.

Subay Ertesi sabah Maks Latis'in evine bir subay gelerek ev sahibini sorar. Latis hayatında ilk kez yalan söyleyerek ev sahibinin ailesini yolcu etmeye gittiğini söyler. Bunun üzerine subay hançerini çıkararak tıpkı evin sahibi gibi duvardaki tabloları incelemeye koyulur. Beğenmediği tabloları tek tek kesen subay geri kalanları general için ayırmasını emrederek evden ayrılır. Maks Latis parçalanmış tablolarıyla baş başa kalmıştır. Birbirinden değerli tabloların parçalanmış hâllerini gören Latis, yaşadığı vahşetin etkisiyle gazyağıyla evi ateşe vererek oradan kaçar.

Hitler'e Bin Lanet Maks Latis evini yakıp kaçtıktan iki gün sonra ormanda partizanlar tarafından yaralı bir şekilde bulunur. Partizanlar, Latis'i tanıyamazlar ancak onun baygın hâlde giysileri yıpranmış bir şekilde yatarken bir tabloya sarıldığını fark ederler. Tabloda, "Çocuk ve Doğum Hastanesi" yazan alevler içindeki iki katlı bir bina, binanın üzerinde uçmakta olan gamalı bir bombardıman uçağı ve binanın önünde parçalanmış beton yığınlarının arasında kucağındaki çocuğuna sarılmış beyaz giysili bir kadın tasvir edilmektedir. Tablonun altındaysa "Hitler'e Bin Lanet" yazısı vardır. Bir süre tabloya bakan partizanlar, yaralı buldukları kişinin de ünlü ressam Maks Latis olduğunu fark ederler.

Partizanlar Partizanlar yaralı bir şekilde buldukları Maks Latis'i tedavi etmek için birliklerine götürürler. Tedavinin ardından kendine gelen Latis yaşadığı büyük trajedinin ardından partizanlara katılma kararı alır. Latis kısa sürede eğitimlerinin ardından iyi bir makineli tüfek nişancısı olup çıkar. Daha önceleri kendi botunu dahi zor bağlayabilen ressam artık düşmanlara saldırılar düzenleyen partizan birliğinde görev alır. Latis, partizanlar ile birçok köyün düşmandan arındırılmasına yardımcı olur.

Tablonun Sergilenmesi Partizanlarla vatani için düşmana karşı savaşan Maks Latis'in tablosu gazeteler ve dergiler aracılığıyla ünlenmeye başlar. Tablo bir süre sonra binlerce kişinin görmek için katıldığı Moskova'daki bir sergiye ulaştırılır. Ressam Maks Latis'in partizanlarla düşmana karşı mücadelesi ise tüm dünyada büyük bir yankı uyandırır. Onun için gazetelerde ve radyolarda tebrik metinleri okunmaya başlar. Ailesinden uzakta olan Latis'in tablosu ve kahramanlığı hakkındaki ünü ailesine de ulaşır. Eşi ona vatani için katlandığı zorluklar ve ünlü tablosunu görmek için mektup yazar.

KİŞİLER

Ressam Maks Latis (Duyarlı) Maks Latis, derin bir duyarlılığa ve yüksek bir vicdan duygusuna sahip bir sanatçıdır. Bombalanan şehirden kaçmak yerine, alevler içindeki doğum hastanesi ve onun temsil ettiği insanlığa tanıklık etmeyi seçerek empatisini ve ahlaki sorumluluğunu

ortaya koyar. Sanata olan tutkusu yalnızca estetik değil, aynı zamanda toplumsal ve vicdani bir misyon taşır. Eserlerini korumak uğruna hayatını tehlikeye atması sanatın sadece bir ifade değil, direnme biçimi olduğunu gösterir. Latis, faşistlerin zulmüne karşı durmakla kalmaz, yaşadığı acıyı ve öfkeyi "Hitler'e Bin Lanet" adlı tablosuna aktararak kolektif belleğe katkıda bulunur. O, sadece bir ressam değil, insanlığın onurunu ve masumiyetini savunan bir savaşıdır.

Sanata Tutkulu Maks Latis, sanata yalnızca bir meslek değil, ruhunu ifade etmenin ve dünyayı anlamlandırmanın bir yolu olarak bakan tutkulu bir sanatçıdır. Şehir alevler içindeyken bile resim yapmaya devam etmesi, onun yaratıcı dürtüsünün ne kadar güçlü olduğunu gösterir. En tehlikeli anlarda bile fırçasını elinden bırakmaması onun için sanatın hayattan ayrılmayacak kadar bütünleşmiş bir değer olduğunu kanıtlar. Sanat onun için hem bir kaçış hem de direniş biçimidir.

Özverili Maks Latis, sanatına olan bağlılığı kadar ailesine duyduğu sevgiyle de tanımlanabilir. Eşi ve çocuğuyla vedalaşırken yaşadığı içsel çatışma onun yalnızca bir sanatçı değil, aynı zamanda şefkatli bir eş ve sorumluluk sahibi bir baba olduğunu gösterir. Latis, ailesini korumakla insanlık vicdanı arasında kalmış biridir. Ailesi ile şehirden ayrılmak üzereyken alevler içinde kalan binaya ve çaresiz insanlara kayıtsız kalmaz. Bu durumun "insanlığa karşı bir suç" olduğunu düşünen Latis, vicdanını dinleyerek şehirde kalmayı seçer. Latis'in bu kararı her ne kadar ailesi için bir ayrılık olsa da insanlık için ve onun kendi karakter gelişimi için büyük bir fedakârlık örneğidir.

Cesur Maks Latis, yalnızca duyarlı ve yaratıcı bir sanatçı değil, aynı zamanda cesur ve kararlı bir direnişçidir. Zulme karşı boyun eğmeyip sanatını ve onurunu korumak için hayatını riske atması onun karakter gelişimindeki korkusuz yanını yansıtır. Tablolarını barbarca kesen subaya karşı sessizliğinin ardında derin bir iç isyan taşıyan Latis, bu duyguyu büyük bir kararlılıkla eyleme dönüştürür. Sanat eserlerini ateşe vermesi onun için büyük bir protestodur. Latis, yaşanan trajedilere kayıtsız kalmayı kendine yakıştıramayan bir vicdan adamıdır. "Hitler'e Bin Lanet" adlı tablosu ise yalnızca bir sanat eseri değil, insanlığa yöneltilmiş güçlü bir haykırıdır. Yaratıcılığını sadece güzelliği değil, adaletsizliği ve acıyı görünür kılmak için kullanan Latis, sanatın dönüştürücü gücüne inanan ve bunu yaşamıyla kanıtlayan örnek bir figürdür.

Subay (Antagonist) Anlatıdaki subay, yalnızca bir asker değil, barbarlığın, kibrin ve insanlık dışı ideolojilerin vücut bulmuş hâlidir. Sovyet savaş propagandasının amacı doğrultusunda bu subay herhangi bir iç çatışma yaşamayan insani yönleri tamamen bastırılmış ve tek boyutlu bir yıkım aracı olarak tasvir edilir. Ev sahibine hakaret eden, sanata saygı göstermeyen ve farklı bir coğrafyada efendilik taslayan bu tip, kültürel değerlere duyarsız, zalim ve acımasız bir işgalcidir. Ressam Latis'in eserlerini acımadan parçalayan ve elinde hançerle korku salan bu subay yalnızca bireysel bir kötülüğün değil, bir milletin belleğinde yer eden kolektif bir düşman imgesinin taşıyıcısıdır. Anlatıdaki bu tipin herhangi bir duygusal karmaşaya girmemesi onun bilinçli olarak insan dışılaştırıldığını göstermektedir çünkü savaş propagandası için bu tür düşman figürleri, halkı birlik olmaya çağıran ve nefreti diri tutan temel araçlardandır.

TEMALAR

POLİTİK

Direnış Sovyet savaş propagandasının bir ürünü olan bu eser, faşizmi yalnızca fiziksel yıkımın değil, aynı zamanda ahlaki, kültürel ve insani değerlerin topyekûn çöküşünün bir simgesi olarak betimler. Faşist subay tipi, sanata ve insana dair tüm duyarlılıklarını kaybetmiş bir barbarı temsil ederken onun yağmacı, kibirli ve tahakkümcü davranışları bilinçli olarak tek boyutlu tasvir edilmiştir. Bu durum düşmanı insanlıktan uzaklaştırarak halkın ona karşı birleşmesini kolaylaştıran ideolojik bir tercihtir. Anlatıdaki örtülü propaganda bireyin içindeki öfkesinden çok, kolektif bir direniş bilinci inşa etmeye yöneliktir. Sanat bu bağlamda yalnızca estetik bir ifade değil, doğrudan ideolojik ve politik bir araç hâline gelmiştir. Latis'in yaptığı "Hitler'e Bin Lanet" tablosu yalnızca bir resim değil, toplumsal adalet arayışının sembolüdür. Ressamın partizanlara katılmasıyla sanat ve eylem bir araya gelerek halkı mücadeleye çağıran devrimci bir ideale dönüşür. Dolayısıyla anlatı, sanatı bir direniş cephesine

dönüştürürken aynı zamanda düşmanı karalayıp kitlesel bilinç inşasını hedefleyerek okurda yeni bir düşman imgesi oluşturmaktadır.

SOSYAL

Kolektivizm Anlatı bireysel alanlarda üretim yapan sanatçıların savaş gibi büyük toplumsal felaketler karşısında sessiz kalmaması gerektiği fikrini işlemektedir. Maks Latis'in eşinin deyimıyla "günlük işlerini bile unutacak kadar dağınık ve güçsüz" bir sanatçıdan önce sanatını insanlık adına ortaya koyan, ardından da eline silah olarak direnişe katılan bir halk kahramanına dönüşmesi bu temayı doğrudan yansıtır. Başlangıçta kendi içine kapanık, dış dünyaya karşı kırılğan bir karakter olan Latis, zamanla yaşanan trajedinin ağırlığını omuzlayarak bireysel alanından çıkar, önce bir tanık sonra bir eylem insanına dönüşür. Bu dönüşümde sanat sadece bir ifade aracı değil, aynı zamanda ahlaki bir yükümlülük ve toplumsal belleğin koruyucusu olarak işlev görür. Anlatı sanatçının yalnızca fırçasıyla değil, gerektiğinde cesaretiyle de topluma önderlik edebileceğini Latis'in karakter gelişimi üzerinden okura sunar. Latis'in çizdiği "Hitler'e Bin Lanet" tablosu bireysel bir sanat eseri olmanın ötesinde, halkın yaşadığı acıları görünür kılan ve kolektif hafızaya kaydeden bir sembole dönüşür. Toplum bireyleri değiştirebilir ancak aynı zamanda bireylerin içsel uyanışı da toplumsal dönüşümü başlatabilir. Latis'in partizanlara katılması yalnızca bireysel bir kahramanlık değil, halkı adına sorumluluk alma eylemidir. Maks Latis'in bireysellikten sıyrılarak kolektif mücadeleye katılması toplumsal kurtuluşun bir simgesi olarak kolektif bilincin uyanmasında önemli bir kıvılcım hâline gelir.

PSİKOLOJİK

İrade Maks Latis'in iradesi eserin psikolojik izleklerinden biridir. Başlangıçta Latis, günlük yaşamın en basit gerekliliklerini bile yerine getiremeyen, eşinin yardımı olmadan hayatını idame ettiremeyen güçsüz bir birey olarak sunulur. Ancak savaşın acımasız gerçekleri ve gördüğü zulüm onun içinde derin bir sarsıntı yaratır ve içsel bir uyanışa yol açar. Bu uyanış, Latis'in yalnızca sanatını değil, yaşamının anlamını sorgulamasına ve yeniden şekillendirmesine neden olur. Sanat aracılığıyla başlattığı direniş zamanla fiziksel bir mücadeleye dönüşür. Latis partizanlara katıldıktan sonra eline silah olarak aktif bir direnişçi olur. Bu süreç, onun iradesinin en güçlü ifadesidir çünkü Latis, korkularını, tereddütlerini ve çaresizliğini aşarak kendi içinde yeni bir güç ve kararlılık bulmuştur. Onun içindeki bu direniş ruhu savaşın yarattığı yıkım kadar, vicdani sorumluluk ve adalet duygusundan da beslenir. Maks Latis'in iradesi burada yalnızca bireysel bir güç değil, aynı zamanda ahlaki bir zorunluluk ve hayatı anlamlandırma biçimidir. Latis'in yaşadığı bu psikolojik dönüşüm onun sıradan bir insan olmaktan çıkarak kahramanlaşmasını sağlar. Latis artık kendi içine kapanan, dağınık ve güçsüz bir adamken ailesiyle şehirden ayrılmak yerine adaletsizlik karşısında dimdik duran ve mücadeleyi seçen bir savaşçıya dönüşmüştür.

TARTIŞMA SORULARI

İnsanların belleğinde olumsuz bir yere sahip olan savaş olgusunun Maks Latis'in karakter gelişiminde önemli bir araç olduğu gözlemlenmektedir; öyleyse savaşın insanlar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri üzerine neler söylenebilir?

KAYNAKLAR

Assmann, J. (2015). Kültürel Bellek. Ayşe Tekin (çev.), İstanbul: Ayrıntı.

Kutuy, G. (1941, Ekim). Ressam. Sovyet Edebiyatı, s. 7-10.